Milieukrant

38e jaargang, oktober 2013

www.milieuzorgzeist.nl

Geachte lezer, ...

Voor u ligt onze jaarlijkse Milieukrant. Zoals altijd hebben wij ook nu weer getracht u een aantal interessante artikelen over natuur en milieu ter lezing aan te bieden. Een van die artikelen gaat over een zaak die ons zeer aan het hart gaat namelijk de toekomst van voormalig Vliegveld Soesterberg. Wij maken er geen geheim van dat wij zeer teleurgesteld zijn in het feit dat wij er, ondanks al onze inspanningen, niet in geslaagd zijn dit natuurgebied met zijn unieke flora en fauna in zijn geheel te behouden. Zeker omdat wij de procedure hebben doorgezet tot aan het hoogste rechtsorgaan dat Nederland kent. Maar uiteraard gaan wij desondanks met hetzelfde enthousiasme en met dezelfde inzet door met ons werk om zoveel mogelijk de kwaliteit van onze leefomgeving te behouden en waar mogelijk te verbeteren.

In onze Milieukrant van 2012 hebben wij u al meegedeeld dat wij onze website, een van de visitekaartjes van onze stichting, een nieuwe opzet en lay-out hebben gegeven. Op die site staat ook ons logo. Dat logo is bij de oprichting van onze stichting in 1971 ontworpen door twee actieve donateurs/vrijwilligers namelijk mevrouw C.A.H. (destijds Van Someren) en de heer W.A.W. Bonath. Dat betekent dat deze grafische voorstelling onze Stichting meer dan 40 jaar heeft gesymboliseerd. In die ruim 40 jaar zijn op alle gebieden nieuwe inzichten ontstaan die tot veranderingen hebben geleid. Datzelfde geldt ook voor de ideeën omtrent de eisen waaraan een logo moet voldoen om de gewenste uitstraling te hebben. De Stichting moet en wil met deze ontwikkelingen mee gaan. Daarom hebben wij, met pijn in het hart en ons bewust van het feit dat onze langjarige donateurs mogelijk zeer gehecht zijn aan ons oude logo, besloten ook ons logo te restylen. Bovenaan de krant ziet u hoe ons logo is geworden. Wij zijn er zeer tevreden mee en hopen dat voor u hetzelfde geldt.

Ik wens u veel leesgenot!

Ben de Wolf, secretaris.

Jaarvergadering Donateurs

maandag 4 november 2013

De vergadering vindt plaats in het gebouw van de Omgevingsdienst regio Zuid-Oost Utrecht, Laan van Vollenhove huisnummer 3211 te Zeist op de begane grond. Aanvang 20.00 uur; de zaal is open vanaf 19.30 uur. Tijdens deze avond vindt, naast de donateurvergadering, geen andere activiteit t.b.v. onze gasten plaats. Het bestuur houdt, na vertrek van onze gasten, een reguliere bestuursvergadering.

Agenda

1. Opening en mededeling
2. Vaststelling definitieve agenda
3. Verslag penningmeester over 2012
4. Verkiezing Kascommissie
5. Goedkeuring van het in 2012 gevoerde beleid
6. Wat verder ter tafel komt
7. Rondvraag en sluiting

Bestuur Stichting Milieuzorg Zeist e.o.

Erik Notenboom, voorzitter
Maarten van Deursen, vice-voorzitter
Ben de Wolf, secretaris
Marijke Koster, penningmeester
Patrick Greeven, bestuurslid
Angélique van Vliet, bestuurslid

Administratie
Baarnseweg 21,
3735 MK Bosch en Duin
tel. 030-2293826
nijs.koster@planet.nl

Secretariaat
Kometenlaan 70
3721 JV Bilthoven
tel.030-2203122
info@milieuzorgzeist.nl

Produktie Milieukrant
B. Dijksterhuis
Taveernelaan 4A
3735 KC Boch en Duin
tel. 030-2290722
b.dijksterhuis.dwxs@vodafonethuis.nl

Teleurstellende uitspraak beroepen Vliegbasis Soesterberg

De Vliegbasis Soesterberg kent door het beheer dat door Defensie decennia lang is gevoerd unieke natuurwaarden. Dat geldt dan in het bijzonder voor de er voorkomende uitgestrekte droge schraalgraslanden maar ook voor de (eeuwenoude) eikenstrubbenbossen. Toen bekend werd dat de militaire functie naar elders zou worden verplaatst heeft de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. zich er dan ook vanaf het begin voor ingezet om de Vliegbasis in zijn geheel aan de natuur terug te geven. Ondanks alle inspanningen is het de Stichting niet gelukt de verantwoordelijke bestuurders daarvan te overtuigen. Uiteindelijk restte de Stichting dan ook geen andere mogelijkheid om bij de Raad van State tegen de door de gemeente Zeist en Soest vastgestelde bestemmingsplannen beroep aan te tekenen en dan in het bijzonder tegen de bouw van 440 woningen op de Vliegbasis. Recentelijk zijn die beroepen door de Raad van State grotendeels ongegrond verklaard. De laatste hoop van de Stichting is er nu op gevestigd dat bij de bouw van de nieuwe woonwijk ook echt met aanwezige natuurwaarden rekening zal worden gehouden. Zowel met de natuurwaarden op de plek van de nieuwe woonwijk als ook met de waarden die aangrenzend aan de woonwijk op de Vliegbasis voorkomen.

Natuurlijk was de Stichting ontzettend blij toen bekend werd dat de militaire functie van de Vliegbasis naar elders zou worden verplaatst. De Vliegbasis kent niet alleen unieke natuurwaarden maar is ook nog eens gelegen op een cruciale plek in het hart van de Utrechtse Heuvelrug. Zo komen er maar liefst drie ecologische corridors samen. Door de Vliegbasis in zijn geheel aan de natuur terug te geven zou daardoor de kroon op het werk kunnen worden gezet om van de Utrechtse Heuvelrug weer één geheel te maken. Een proces waarmede met het programma ‘Heel de Heuvelrug’ in het algemeen en dat van het ‘Hart van de Heuvelrug’ in het bijzonder de aanzet was gegeven. Teneinde die droom te kunnen realiseren heeft de Stichting dan ook vanaf het begin geparticipeerd in tal van (beleids)processen om de unieke waarden van de Vliegbasis onder de aandacht te brengen. Niet alleen bij de beleidsateliers die uiteindelijk zijn uitgemond in het zogenaamde ‘grijze boekje’, waarin een toekomstverkenning voor de Vliegbasis werd geschetst, maar ook bij consultatie door het Urban Land Institute (ULI). Dit internationale gezelschap was ingevlogen voor een onafhankelijk advies over de toekomst van de Vliegbasis. In haar advies pleitte het ULI ervoor om de Vliegbasis vanwege haar unieke waarden, zowel qua natuur als qua militair erfgoed, in zijn geheel aan de natuur terug te geven en er – in navolging van eerdere initiatieven in Zuid-Afrika – een echt ‘Peace Park’ van te maken.

Zoals bekend wilden de betrokken bestuurders en dan in het bijzonder het provinciebestuur er vanaf het begin niet aan om de Vliegbasis in zijn geheel aan de natuur terug te geven. Alhoewel de Vliegbasis in zijn geheel deel uitmaakt van de EHS wilden zij de kosten die met de aankoop (zo’n 6 miljoen euro) en ook inrichting van de Vliegbasis waren gemoeid (in totaal samen zo’n 44 miljoen euro) hoe dan ook door rode ontwikkelingen terugverdienen. Was daarbij in eerdere plannen nog sprake van zo’n 1400 woningen, later werd dat mede vanwege de in het geding zijnde natuurwaarden teruggebracht tot 440 woningen.

Teneinde een goede afweging te kunnen maken heeft de Stichting zich samen met andere natuur- en milieuorganisaties (o.a. NMU) wel ingezet eerst op basis van gedegen inventarisatie een Natuurvisie te maken. Die is er uiteindelijk ook gekomen maar wel op onvolledige inventarisaties door Bureau Bakker. Pas toen het Ruimtelijk Plan al was vastgesteld is er door het Ecologisch adviesbureau Van den Bijtel een gebiedsdekkende inventarisatie van de Vliegbasis uitgevoerd waaruit naar voren kwam dat de natuurwaarden op de Vliegbasis nog veel hoger waren dan aanvankelijk ingeschat. Zo komen er op de er voorkomende droge schraalgraslanden niet alleen karakteristieke (korst)mossen (o.a. het zeer zeldzame Knobbelig heidestaartje) voor, maar ook een groot aantal zeldzame paddenstoelen (o.a. de [heksenkringen van de] Sneeuwkloksatijnzwam, de Sikkelkoraalzwam en ook vele voor dit milieu karakteristieke wasplaten (o.a. Trechterwasplaat, Geelvoetwasplaat)), (zeer) zeldzame varens (o.a. Gelobde maanvaren), diverse Rodelijst-plantensoorten (o.a. Echt duizendguldenkruid, de Kleine steentijm en ook de Brede orchis), diverse sprinkhanen (o.a. het Zoemertje, het Schavertje en ook de (binnen de provincie Utrecht) relatief zeldzame Blauwvleugelsprinkhaan) en ook tal van bijzondere vlindersoorten (waaronder o.a. een bronpopulatie van de Kommavlinder, maar daarnaast ook Heideblauwtje, Zwartsprietdikkopje, etc.). Voorts tref je er relatief grote (bron)populaties van voor open gebied karakteristieke vogelsoorten aan, zoals de Veldleeuwerik (ongeveer 170 paar!), de Roodborsttapuit en zelfs de Tapuit. Behalve de droge schraalgraslanden komen er met name in de randen van het centrale open gebied ook struktuurrijke heiden voor met karakteristieke soorten als de zandhagedis maar ook de levendbarende hagedis. Tenslotte komen er veelal op de overgang van de Vliegbasis naar de omgeving hoog opgaande bossen voor, waarvan dan in het bijzonder het opgaande eikenstrubbenbos met diverse zeldzame (korst)mossen kan worden genoemd, maar er ook in de andere bossen tal van bijzondere soorten voorkomen, zoals o.a. de specifiek aan naaldbos gebonden paddenstoelen (o.a. de Larixridderzwam, Dennenslijmkop en de Duivelsbroodrussula [inclusief zeer zeldzame groene vorm (f. viridis]). Mede gezien de afwisseling aan biotopen, komen er op de Vliegbasis (natuurlijk) ook tal van roofvogels voor, waaronder de Buizerd, maar daarnaast ook de (beschermde) Das, de Boommarter en diverse vleermuissoorten (o.a. Grootoorvleermuis), waarvan een aantal in de op de Vliegbasis aanwezige bunkers en shelters hun winterverblijfplaatsen hebben.

Uiteindelijk hebben de waargenomen hoge natuurwaarden er nog wel toe geleid dat de EHS-Saldobenadering die aan het Ruimtelijk plan ten grondslag lag alsnog is bijgesteld maar daarbij ging het niet om een bijstelling van het aantal woningen, maar vooral van de randvoorwaarden. Zo mag er tijdens het broedseizoen vanwege de er aanwezige populatie van broedende veldleeuweriken nu niet langer een betreding van het zogenaamde uitloopgebied plaatsvinden zoals deze vanuit de nieuwe woonwijk op aangrenzende schraalgraslanden is voorzien.
Wat bij de Uitspraak van de Raad van State opviel is dat zij de tegen beide bestemmingsplannen van Zeist en Soest door de Stichting ingediende beroepen niet alleen marginaal heeft getoetst, maar zelfs op een groot aantal beroepsgronden in het geheel niet is ingegaan. Dat betreft o.a. het aantal evenementen dat op de Vliegbasis mag worden gehouden. Zoals vlak voor de behandeling van de beide beroepen bekend werd, wil Defensie in het zogenaamde Museumkwartier dagelijks Tankshows gaan houden met (naar verwachting) grote aantallen bezoekers. Mede door de commotie die daaromtrent was ontstaan, niet alleen bij de bevolking maar ook in beide gemeenteraden, hadden de beide gemeenten nog aan de Raad van State voorgesteld het maximale aantal evenementen dat op de Vliegbasis jaarlijks mag worden georganiseerd ook in het bestemmingsplan vast te leggen. Helaas is de Raad van State daar in haar uitspraak dus volledig aan voorbij gegaan. Dat geldt ook voor de kanttekeningen die door de Stichting waren geplaatst bij de intensivering van de bebouwing op Camp New Amsterdam (van 12.5% naar 20%) die het bestemmingsplan van Zeist mogelijk maakt, met alle gevolgen voor de aldaar geprojecteerde ecologische corridor.
Waarin de Stichting uiteindelijk wel in het gelijk is gesteld is ten aanzien van de gevolgen van de (planologische) verankering in de beide bestemmingsplannen van het zogenaamde Beheers- en Inrichtingsplan (BIP) dat door de Stichting Utrechts Landschap is opgesteld. Die verankering maakte het mogelijk dat als de B&W's dat plan hadden goedgekeurd er dan voor de daarin opgenomen activiteiten, waaronder de aanleg van vele voet- en wandelpaden, geen omgevingsvergunning meer behoefde te worden verleend. Nu waren er in het BIP o.a. een aantal paden opgenomen die er in het kader EHS-Saldobenadering nu juist waren uitgehaald welke paden men dus zomaar had kunnen aanleggen. Nu blijft er dus voor deze paden, voor zover ze althans niet nu al op de plankaarten zijn opgenomen, een zorgvuldige toetsing mogelijk. Verder mag er overeenkomstig de EHS-Saldobenadering in het (eerder al gememoreerde) uitloopgebied vanuit de nieuwe woonwijk ook niet langer worden gestruind, iets waarin nog wel in het BIP was voorzien.
Al met al is het dus een uitermate teleurstellende uitspraak geworden. Wel zal de Stichting, met name bij de bouw van de nieuwe woonwijk, blijven toetsen of de beide gemeenten zich daarbij wel aan de randvoorwaarden houden zoals deze niet alleen uit de EHS-Saldobenadering naar voren komen maar met name ook de voorwaarden vanuit de FFW-wet, zoals sparen van het aanwezige tweetal buizerdnesten, maar ook de noodzakelijke compensatie van het verlies van geschikt broedbiotoop van de veldleeuwerik met 14 ha. Hoe dat alles ook zij, met de Vliegbasis worden we een uniek stuk natuur rijker, waar we hopelijk met zijn allen na de openstelling in 2014 op gepaste wijze van kunnen gaan genieten.
Patrick Greeven

Bomen - (kleur)rijke dragers van het groen in Zeist

Vanwege het ongunstige toekomstperspectief van de laanbomen in de gemeente Zeist en de wens burgers te betrekken bij het zoeken naar een oplossing voor dit probleem is door de gemeente Zeist een Adviesgroep Bomen(vervanging) in het leven geroepen. Deze adviesgroep heeft in coproductie met vakambtenaren van de gemeente Zeist het Adviesrapport 'Bomen: (kleur)rijke dragers van het groen in Zeist' opgesteld. Met het verschijnen van dit rapport in augustus 2013 wordt er waarschijnlijk een stap gezet in de richting van een andere manier van omgaan met groen in Zeist. Vanwege het belang van dit rapport schenken wij er in deze Milieukrant bijzondere aandacht aan.

Al jaren geleden was de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. actief met het belang van het groen voor de gemeente Zeist onder de aandacht van de Zeister gemeenschap en met name de politiek te brengen. Zo plaatsten wij in 1998 al in de Milieukrant ons artikel "Zeist dorp in het groen, maar hoe lang nog?". Daarbij werd onze zorg over de toekomst van het groen in Zeist naar voren gebracht, met name voor de vele ruimtelijke projecten die een bedreiging vormden voor het groen. Ook heeft de Stichting de gemeente in het verleden er meerdere malen op gewezen, o.a. in het Overlegorgaan Milieu en Landschap, dat het verstandig is voor de vervanging van haar bomen een apart budget ter beschikking te stellen, net zoals dat voor de riolering het geval. Toen leek de tijd daar evenwel nog niet rijp voor. Nu is in 2010 in opdracht van de gemeente een zogenaamde VTA-analyse (vertaald: visuele boombeoordeling) gedaan naar de gezondheidstoestand van het gehele laanbomenbezit binnen de gemeente Zeist. Daaruit kwam naar voren dat een gedeelte van het laanbomenbestand van Zeist niet alleen een hoge ouderdom heeft en dus de kans op verval groot is, maar ook nog dat de gezondheidstoestand van veel bomen – o.a. door een verkeerde boomsoortenkeuze, etc. – verre van rooskleurig is. Concreet betekent dit dat als Zeist de laanbomen die in de nabije toekomst uitvallen niet vervangt er in 2038 van de 35000 laanbomen nog maar zo'n 17000 zullen resteren. De gemeente schat daarbij in dat ten tijde van de vervangingspiek (verwacht tussen 2023 en 2038) zo'n € 1.8 miljoen

voor de vervanging nodig is en structureel (tot 2040) zo'n € 1.2 miljoen per jaar. Duidelijk is dat het huidige budget van zo'n € 412.000,- dat thans voor zowel het rooien, inplanten en onderhoud van de bomen beschikbaar is bij lange na niet voldoende is.
De afdeling groenbeheer sloeg daarom alarm en via een amendement van de gemeenteraad werd besloten om de burgers in te schakelen bij het zoeken naar oplossingen.
Van de door de gemeente aangeschreven 200 organisaties en burgers reageerden er uiteindelijk twaalf (dus zo'n 5 %) en deze gingen samen met de ambtenaren van de gemeente brainstormen over mogelijke oplossingen. Zij hebben zich gebogen over de problematiek en de mogelijkheden op een rijtje gezet om tot een oplossing te komen.
Nu kunnen er voor de alarmerende gezondheidstoestand van het gemeentelijke bomenbezit vele oorzaken worden genoemd, maar een drietal daarvan is zeker toe te schrijven aan het feit dat men er zich onvoldoende rekenschap van heeft gegeven dat een boom een wortelstelsel heeft dat ook aandacht behoeft omdat de bomen daarmee water en voedingstoffen opnemen. Dat is de afgelopen decennia veel te weinig in beleid vertaald, want asfalt aanbrengen tot aan de stam, parkeren op de grond naast de stam en het voor kabels en leidingen voor internet, etc. zomaar mogen wegzagen van delen van het wortelstelsel zorgden ervoor dat de bomen vrijwel zonder water en voedingstoffen moesten gaan leven. Bomen overleven dat niet (vergelijk het met de mens die zonder een darmstelsel niet in leven blijft). Dit is er mede de oorzaak van dat de alarmklok betreffende de gezondheid van het bomenbestand en de onvoldoende financiële middelen om afstervende bomen te kunnen vervangen werd geluid.
In het bovengenoemde rapport wordt nu aan het College van B&W en de gemeenteraad geadviseerd – mede vanwege de waarde van de bomen in Zeist voor zowel het leefklimaat als ook de waarden voor de natuur (denk o.a. gelegenheid voor vogels om in bomen te broeden, etc.) – tot een volledige vervanging over te gaan waarbij wel kwaliteit voor kwantiteit dient te gaan. Teneinde dat structureel mogelijk te maken is op basis van de gemiddelde kosten voor het rooien, herplanten én verzorgen van een boom (dus feitelijk de gehele levenscyclus) een bedrag van €1.375 berekend[1], hetgeen betekent dat daarvoor dus – bij een bomenbestand van 35000 bomen en een gemiddelde levenscyclus van 70 jaar – in totaal zo'n € 687.500 op jaarbasis nodig is. Om de komende vervangingspiek (tussen 2023 en 2038) op te vangen is evenwel gedurende die periode zo'n € 1.3 miljoen op jaarbasis extra nodig is. Het 'kasstroomprobleem' dat door deze vervangingspiek ontstaat zou evenwel door fondsvorming of voorfinanciering kunnen worden opgelost.
Verder worden vele slimme maatregelen voorgesteld zoals: het afhankelijk van het beoogde eindbeeld binnen de gemeentelijke groenstructuur minder dicht planten van de bomen, het adequaat beschermen van de bomen, etc. Door deze maatregelen kunnen mogelijk in de toekomst besparingen optreden. Ook wordt in het rapport aangegeven dat Zeist de inkomsten die via de WOZ zij ontvangt ook aan haar groen en dan in het bijzonder aan haar bomen dankt en dat het in die zin dus ook van groot belang is dat Zeist die inkomsten inzet om dat groen ook daadwerkelijk in stand te kunnen houden.
Duidelijk is inmiddels dat B en W het advies uit het rapport heeft overgenomen. De Stichting is hier uiteraard zeer blij mee is. Het rapport moet nu via de gebruikelijk weg met inspraak nog door de gemeenteraad worden besproken.
Nadat in de afgelopen jaren zeer veel is ingesproken over en opmerkingen geplaatst zijn bij beleidsvoornemens waarbij de bomen werden vergeten dan wel ondergewaardeerd en wij dus steeds onze zorgen hebben geuit aangaande het beleid ten aanzien van het groen is er eindelijk sprake van gehoor geven aan de kritische geluiden en het alarmerende bericht over de slechte gezondheidstoestand van de bomen. De titel van het in 1998 geschreven artikel was kennelijk niet geheel ten onrechte gekozen en de toen geuite zorgen worden pas nu, met andere gegevens erbij, erkend. Hopelijk komt er nu in 2013 en volgende jaren een beleid waar de bomen meer recht wordt gedaan, waar ze als levende organismen worden erkend die water en voedsel moeten kunnen opnemen met hun wortels en dat met name die ondergrondse delen van de boom de zorg krijgen die ze behoeven. Alleen dan is het groene karakter van Zeist te behouden. Het nu aangeboden rapport maakt het voor B en W, de raadsleden en de burgers wel duidelijk wat er voor komt kijken wanneer men Zeist als groene gemeente wil behouden.
Erik Notenboom.

[1] De gemiddelde kosten bedragen voor het rooien van een boom €625,- voor het herplanten €350,- en voor de verzorging €400,-

Eco-engineering – *de basis voor een duurzame stedelijke ontwikkeling*

In het kader van de lezingen-cyclus 'Groen dichterbij' in de bibliotheek was in april van dit jaar Hein van Bohemen uitgenodigd, bekend van het concept: 'Eco-engineering'. Eco-engineering (ecological engineering) heeft het ecosysteem-denken als grondslag en zet in op een integratie van natuur en techniek in de stedelijke omgeving. Een zeer inspirerende lezing met tal van voorbeelden uit binnen- en buitenland. Nu er ook in Zeist op initiatief van de gemeente en de Omgevingsdienst Regio Utrecht in Nijenheim een 'Duurzaam Voorbeeldhuis' zal komen leek het ons een goed idee aan de lezing ook in de Milieukrant bijzondere aandacht te besteden.

Zoals je vrijwel in alle stedelijke gebieden kunt zien, maar vooral in de vele nieuwbouwwijken, heeft de verstening enorm toegenomen met niet alleen effecten op de biodiversiteit maar ook op de leefomgeving voor de mens. Zo is uit metingen bekend dat in de stedelijke gebieden de gemiddelde temperatuur in de stad tot wel 5 graden Celsius hoger kan zijn dan in de (groene) buitengebieden hetgeen tot hittestress aanleiding kan

geven. De verwachting is dat dit verschijnsel door klimaatverandering in de toekomst nog veel erger zal worden met als gevolg het overmatige gebruik van airco's, etc. Verder leidt de verstening ertoe dat de grond minder waterdoorlatend wordt en het regenwater dus versneld wordt afgevoerd met als gevolg pieken in de riolen, dus overstorten, etc. Ook zullen door de verstening mensen minder tuinieren hetgeen ook hun gezondheid weer negatief beïnvloedt.
Teneinde deze ontwikkelingen ten goede te keren, niet alleen voor de natuur maar ook voor de mens, heeft Hein van Bohemen – o.a. lector aan de TU-Delft – in Nederland het concept van eco-engineering gelanceerd. Dat concept gaat uit van de ecosysteembenadering, een concept dat (net als bij permacultuur) het denken in systemen en ketens zoals je deze ook terug ziet in de kringlopen in de natuur, centraal stelt. Werd zo in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw nog gesproken van een kringloop-economie, thans doet in die zin het 'Cradle to cradle-concept' opgang dus van 'wieg tot graf'. Tijdens de lezing werd dan ook met vele voorbeelden uitgebreid stilgestaan bij 'bioclimatologische ontwerp-principes' zoals het gebruik van planten aan (denk aan 'groene gevels'), op (denk aan: 'groene daken') en binnen gebouwen (denk aan: 'binnentuinen'), de zuidelijke oriëntatie van gebouwen t.o.v. de zon (o.a. ook in verband met de plaatsing van zonnepanelen en zonneboilers), het gebruik van natuurvriendelijke materialen (o.a. leem, stro en ook groen beton ([combinatie beton en lava[) als bouwmaterialen voor woningen. Een gebouw wordt zo als een 'levend organisme', dat deel uitmaakt van de natuurlijke levenscyclus der dingen.
Behalve bij vele voorbeelden van groene daken en gevels (zie o.a. ook de publicatie: 'Wegwijzer in verticaal groen' [Vonk et al, 2012])[1], en ook een pleidooi voor het afkoppelen van d(i)e daken werd ook uitgebreid stilgestaan bij het natuurvriendelijk maken van zowel het huis als de omgeving. Zo werd een warm pleidooi gehouden voor het plaatsen van gierzwaluwpannen, vogelvide's voor mussen, vleermuiskasten, etc., maar ook voor een natuurlijke inrichting van de tuin voor zowel plant als dier[2], met o.a. bijenhotels, takkenrillen voor egels, etc. (zie o.a. ook www.tuinreservaten.nl). Zo kan iedere tuin een natuurlijke 'stap-steen' worden binnen het natuurnetwerk van de stad (zie overigens ook de website: 'www.groenestapstenen.nl). Door al dat groen wordt niet alleen levensruimte geboden aan tal van planten (o.a. orchideeën) en dieren, maar wordt ook het leefomgevingsklimaat voor de mens sterk verbeterd, o.a. door wegvangen van fijn stof en het voorkomen van hittestress. Verder blijkt uit tal van onderzoek inmiddels de positieve relatie tussen de natuur en de gezondheid van de mens (zie o.a. ook: 'Factsheet Natuur en Gezondheid' [IVN, 2013]).
Al met al liggen er dus op gebied van eco-engineering tal van kansen om de stad niet alleen te vergroenen maar deze tegelijkertijd ook meer duurzaam te maken waarbij optimaal gebruik wordt gemaakt van het ontwerpend vermogen zoals dat in de natuur als het ware vanzelf reeds besloten ligt en eigenlijk door de mens alleen nog maar ontsloten hoeft te worden. Binnen Zeist zijn inmiddels tal van bewonersinitiatieven op dit gebied die door de gemeente op de website: www.duurzaamzeist'.nl allen bijeen zijn gebracht. Mooi zou het natuurlijk zijn als daar de komende jaren, mede onder regie van de gemeente die in 2050 klimaatneutraal wil zijn (zie het rapport: 'Routekaart Zeist 2050') – de komende jaren een extra impuls aan kan worden gegeven.
Patrick Greeven

[1] Overigens hebben groene daken vanwege de verkoelende werking weer een positieve invloed op de opbrengst van zonnepanelen.

[2] Wel groeien er in de stad vanwege stedelijke dynamiek (vaak) andere planten dan in het buitengebied (zie o.a. ook 'Stadsplanten -Veldgids voor de stad (Denters, 2004')

Bloeiende orchideën op het ecodak van Erik Notenboom

Onbeperkt houdbaar -*Naar een robuust Natuurbeleid*

De 'Raad voor de Leefomgeving en infrastructuur (RLI)' heeft recent aan Staatssecretaris Sharon Dijksma haar advies: 'Onbeperkt houdbaar – Naar een robuust Natuurbeleid' over het toekomstige natuurbeleid uitgebracht.[1] Dat rapport heeft in de pers gelukkig ruim aandacht gekregen. Aangezien niet alleen het rijk, maar ook de provincie Utrecht momenteel een nieuwe visie ontwikkelt op haar natuurbeleid leek het een goed idee juist ook aan het advies van de Raad in de Milieukrant bijzondere aandacht te geven.

Visie op natuurbeleid

Zoals bekend is er door het kabinet Rutte I, daarin overigens gesteund door een meerderheid van de 2e Kamer, een bovenproportionele bezuiniging van 600 miljoen (78%) op het rijksbudget voor de natuur doorgevoerd. Die rijksbezuiniging heeft uiteindelijk tot een herijking van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) geleid zoals deze in 1990 door het rijk in het toenmalige Natuurbeleidsplan was vastgelegd en heeft inmiddels ook op provinciaal niveau in diverse plannen haar doorwerking gevonden. Alhoewel die herijking door de verschillende provincies anders is aangepakt, heeft deze er vrijwel overal in het land toe geleid dat alsnog aanzienlijke oppervlakten uit die EHS zijn geschrapt. Dit met als gevolg dat van het oorspronkelijke idee om zo in Nederland tot een aaneengesloten en robuust natuurnetwerk te komen eigenlijk niets meer resteerde.[2] Met name in het oog springend was natuurlijk het schrappen van de robuuste verbinding tussen de Veluwe en de Oostvaardersplassen. Maar ook binnen de provincie Utrecht heeft de herijking – ook wel bekend onder de naam: 'Akkoord van Utrecht' – er toe geleid dat van de oorspronkelijke opgave van 6000 ha er nog maar zo'n 1500 ha zal worden gerealiseerd, 1500 ha sowieso is geschrapt en 3000 ha in de zogenaamde 'groene contour' is geplaatst. 'Groene contour' wil zeggen dat realisatie alleen plaatsvindt als de financiering geschiedt door private partijen en dus niet ten laste komt van overheidsbudgetten. In de praktijk komt dit dus vooral neer op 'rood voor groen-constructies'. Een voorbeeld van een dergelijke constructie kan zijn dat de overheid akkoord gaat met de aanleg van nieuwe landgoederen mits de revenuen daarvan terechtkomen bij de natuur. Dit zal (naar verwachting) echter vrijwel altijd leiden tot voor de natuur suboptimale situaties.

Bezien we die herijkte EHS in dat licht dan blijkt dat er binnen de provincie niet alleen een relatief groot aantal ecologische verbindingen (EVZ's) is geschrapt maar dat bijvoorbeeld ook de robuuste verbinding tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe niet langer deel uitmaakt van de EHS. Teneinde de door het rijk doorgevoerde bovenproportionele bezuinigingen op de natuur terug te draaien zijn indertijd nog wel door alle natuur- en milieuorganisaties onder titel: 'Hart voor natuur' landelijke acties gevoerd, waaraan ook de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. nog heeft meegedaan maar die acties hebben uiteindelijk niet tot het gewenste resultaat geleid.

Met het aantreden van het kabinet Rutte II waait er gelukkig voor de natuur wel weer een iets andere wind. Zo is allereerst een deel van de eerdere bezuinigingen op de natuur met 200 miljoen euro teruggedraaid. Daarnaast zijn door de Staatssecretaris in haar 'Kamerbrief van 08 maart 2013' de lijnen voor het nieuwe natuurbeleid uiteengezet die uiteindelijk zijn weerslag zal krijgen in de Natuurvisie zoals deze voor het komende najaar in het vooruitzicht is gesteld. Kern van die nieuwe visie is dat niet alleen dient te worden uitgegaan van een robuust natuurnetwerk, dat ook tegen een stootje kan, maar vooral ook dat de natuur weer midden in de moderne samenleving komt te staan. Een visie die de Stichting natuurlijk uit het hart is gegrepen. Met de Natuurtop die op zaterdag 22 juni tijdens de '24 uur van de natuur' in het Geofort Herwijnen plaatsvond is daartoe tezamen met zo'n 220 maatschappelijke partners een eerste aanzet gegeven.

Advies Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur

Juist ook om richting aan het toekomstige natuurbeleid van Nederland te kunnen geven, heeft de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLI) haar advies: 'Onbeperkt houdbaar – Naar een robuust natuurbeleid' aan de staatssecretaris uitgebracht. Daarbij is de raad overigens niet over één nacht ijs gegaan. Niet alleen zijn bij het advies diverse hoogleraren betrokken, toch specialisten op hun vakgebied, ook heeft men gerenommeerde wetenschappers uit binnen- en buitenland gevraagd over bepaalde onderzoeksvragen eerst deeladviezen uit te brengen, alvorens daarover in het eindadvies tot een afgewogen advies te kunnen komen.

Kort gezegd, bestaat het advies uit het volgende 5-tal (deel)adviezen (of peilers):

- *Advies 1:* Creëer natuurnetwerken om de natuur te behouden en maatschappelijk te benutten;
- *Advies 2:* Stel natuurlijk processen centraal en stuur op condities: kompasbeheer;
- *Advies 3:* Creëer verbindingen vanuit de maatschappelijke betekenis van natuur;
- *Advies 4:* Geef ruimte aan maatschappelijke initiatieven: van government naar governance;
- Advies 5: Zorg voor continuïteit in de financiering van natuur.

Nu zou het te ver voeren bij al deze adviezen (en de vele daarvan afgeleide deeladviezen) thans in de Milieukrant uitgebreid stil te staan, maar aangezien aan

[1] Zie voor het rapport en bijbehorende achtergrondrapport ook: www.rli.nl

[2] Door het Planbureau voor de leefomgeving (PBL) is overigens een inschatting gemaakt van de gevolgen van de rijksbezuinigingen op de natuur, waaruit naar voren kwam dat Nederland daardoor op geen enkele wijze meer aan haar internationale doelen kan voldoen (ze ook het rapport: 'Herijking van de EHS – quickscan van de varianten' (PBL, 2011).

bepaalde adviezen in de pers nogal wat aandacht is besteed leek het goed met name bij die adviezen toch wat langer stil te staan, ook om mogelijke misverstanden te voorkomen.

Robuust nationaal Natuurnetwerk (advies 1)
In haar advies staat de Raad allereerst stil bij de noodzakelijkheid om in Nederland tot een robuust en ook veerkrachtig nationaal Natuurnetwerk te komen als aaneenschakeling van Regionale Natuurnetwerken. Zo'n robuust Natuurnetwerk, dat als de opvolger van de EHS kan worden gezien, is niet alleen noodzakelijk om de natuur in Nederland een duurzame toekomst te kunnen bieden maar ook om bij te dragen aan een positief economisch vestigingsklimaat en aan de gezondheid van de Nederlandse bevolking.
In de pers vond naar aanleiding van dit advies met name de discussie plaats of die robuustheid, ook vanwege de bezuinigingen, niet effectiever zou kunnen plaatsvinden door bestaande natuurgebieden te vergroten of juist door ecoducten aan te leggen. Zo werd in diverse perspublicaties naar aanleiding van het advies van de RLI naar buiten gebracht dat zou zijn geadviseerd dat er wel een bouwstop op de bouw van ecoducten kan komen, aangezien wetenschappelijk niet bewezen zou zijn dat ze voldoende nut hebben.Teneinde evenwel op deze vraag een antwoord te kunnen geven, heeft de RLI nu juist een gerenommeerd Fins wetenschapper op het gebied van populatie-ecologie daarover een apart advies laten uitbrengen.[3] Eerst houdt deze een theoretische verhandeling over de zogenaamde eilandtheorie en het concept van de metapopulatie (of netwerkpopulatie)[4], die beide ten grondslag liggen aan het verbinden van relatief kleine natuurgebieden om hierdoor in sterk versnipperde landschappen toch tot duurzame populaties te komen en daarom ook de reden zijn waarom men destijds tot de EHS gekomen is. Verder stelt deze wetenschapper in zijn advies inderdaad dat ecoducten relatief veel geld kosten (3-4 miljoen euro per ecoduct) en dat men daarvoor dus ook zo'n 100 ha natuur kan aanleggen waardoor het leefgebied van de doelsoorten kan worden vergroot. Om echter te kunnen bepalen wat in een bepaalde situatie het meest effectief is om de (beoogde) gunstige staat van instandhouding van die (doel)soorten te kunnen waarborgen is in de praktijk evenwel altijd 'maatwerk' nodig. Hierdoor kan het in bepaalde gevallen, ook afhankelijk van de situatie ter plaatse en natuurlijk ook de specifieke eigenschappen van de (doel)soorten waar het om gaat (o.a. wijze verspreiden, etc.), beter zijn om door de aanleg van nieuwe natuur de oppervlakte te vergroten, maar het kan soms wel degelijk ook effectiever zijn een ecoduct aan te leggen. Weliswaar bestaat thans veel kennis over of ecoducten ook daadwerkelijk door (doel)soorten worden gebruikt, maar er is, hoe wonderbaarlijk ook, nog geen nader wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de effectiviteit van ecologische verbindingen (inclusief eventueel noodzakelijke ecoducten) op het duurzaam voortbestaan van aanwezige populaties van diersoorten. Zo is altijd verondersteld dat ecologische corridors (inclusief dus de eventueel noodzakelijke ecoducten) niet alleen een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de verspreiding van soorten over natuurgebieden die door de aanleg van infrastructuur, intensief landbouwkundig gebruik, etc., van elkaar geïsoleerd zijn geraakt (vergelijk o.a. ook het succes van de verspreiding van de das door aanleg van dassentunnels onder de A-27, provinciale wegen, etc.)[5], maar dat juist ook door de genetische uitwisseling die zo tussen deelpopulaties ontstaat inteelt kan worden voorkomen en daarmede dus het (lokaal) uitsterven van soorten. Dat met name naar dit laatste evenwel nog geen nader onderzoek is gedaan wil evenwel natuurlijk nog niet zeggen dat ecoducten dan als zodanig niet effectief zijn. In die zin wordt in het advies van de Finse wetenschapper dan ook een aantal aanbevelingen gedaan hoe dit nader zou kunnen worden onderzocht. Teneinde nu (hangende dit nadere onderzoek) toch zorgvuldige keuzen te kunnen maken, stelt de RLI in haar advies een bepaalde prioriteringsvolgorde voor om in Nederland tot een robuust natuurnetwerk te komen (zie de figuur)

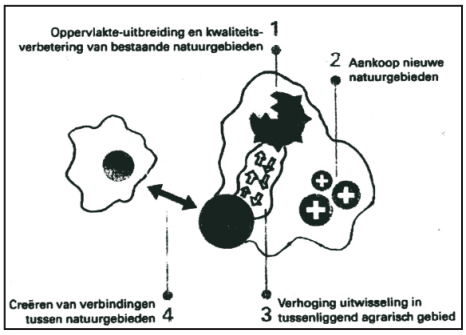

Prioriteitsteling bij inzet middelen

1. Oppervlaktevergroting en verbetering van de kwaliteit van bestaande natuurgebieden door het beheer en de externe milieucondities (zoals de waterhuishouding, etc.) op orde te brengen;
2. Creëren van nieuwe gebieden rondom de kernen van bestaande natuurgebieden zodat regionale Natuurnetwerken worden gecreëerd;
3. Vergroten van de uitwisselingsmogelijkheden tussen de regionale Natuurnetwerken. Dit is mogelijk door verhoging van de kwaliteit en daarmee de 'doorlaatbaarheid' van het tussenliggende (agrarische) gebied, bijvoorbeeld door versterken groen-blauwe dooradering (GBDA);
4. Creëren van nieuwe verbindingen tussen gebieden. Overweeg bij kostbare verbindingen, zoals ecoducten, wel van geval tot geval wat de meest effectieve besteding van middelen is: de aanleg van een verbinding of het vergroten van de oppervlakte van bestaande kernen.

[3] Zie het rapport: 'Strategies for improving Biodiversity Conservation in the Netherlands: Enlarging Conservation Areas vs. Constructing Ecological Corridors (Ovaskainen, 2012)'

[4] Een metapopulatie of netwerkpopulatie bestaat uit een stelsel van subpopulaties die onderling verbonden zijn door migratiebewegingen van dieren. Juist doordat relatief kleine natuurgebieden, die op zich zelf te klein zijn voor het herbergen van een duurzame populatie, met elkaar zijn verbonden kan zo op netwerkniveau wel degelijk sprake zijn van een duurzame populatie.

[5]. Zie o.a. ook de publicate:'Defagmenttation measures and the imcrease of a locak European badger (Meles meles) po pulation at Einnde Gooi, the Netherlands (Vink et al.2008).

Duidelijk zal wel zijn dat met name in sterk verstedelijkte en dus versnipperde gebieden, zoals dat eigenlijk voor geheel Nederland geldt maar natuurlijk voor de Randstad in het bijzonder de mogelijkheden om zowel de bestaande natuur uit te breiden of nieuwe natuurgebieden aan te leggen relatief beperkt zijn. De mogelijkheden zijn ook beperkt door de hoge grondprijzen zodat de realisatie van ecologische corridors en waar nodig dus ook de aanleg van ecoducten, al dan niet gecombineerd met een groen-blauwe dooradering van het boerenland, vrijwel de enige mogelijkheid is om tot een robuust natuurnetwerk (en dus duurzame populaties) te kunnen komen. Daar komt bij dat de aanleg van ecoducten over wegen feitelijk als een mitigerende maatregel dient te worden aangemerkt voor de versnippering die het gevolg is van een de aanleg van de weg, waarbij de kosten bovendien (veelal) in het niet vallen bij de kosten die met de aanleg van die weg zijn gemoeid.
Juist ook gezien het nadere onderzoek dat de RLI naar de effectiviteit van bepaalde maatregelen heeft laten doen om tot een aangesloten en robuust Natuurnetwerk te kunnen komen en het advies zelf in ogenschouw nemend, kan o.i. dan ook alleen maar de conclusie worden getrokken dat de RLI in deze tot een genuanceerd advies is gekomen, zij het dat die nuancering in de vele perspublicaties helaas heeft ontbroken.

Kompasbeheer (advies 2)
Niet alleen adviseert de RLI dat naar grotere aaneengesloten gebieden zou moeten worden gestreefd maar daarbij ook om over te gaan tot kompasbeheer, waarbij aan natuurlijke processen (dus spontane vegetatieontwikkeling en ruimte voor natuurlijke verstoringen door verstuiving of overstromingen) een belangrijke(r) rol wordt toegekend. Bij kompasbeheer wordt dan ook niet langer gestuurd op de per natuurgebied tot in het detail vastgelegde natuurdoel(typ)en, inclusief bijbehorende karakteristieke (ken)soorten zoals thans het geval is, maar op een beheer waarbij de ontwikkelingsrichting naar een bepaald ecosysteem of landschapstype centraal staat. Men richt zich daarbij dus in eerste instantie op het vervullen van de voor een bepaalde ecosysteem of landschapstype vereiste randvoorwaarden op het gebied van milieu (denk aan o.a. het terugdringen van (over)belasting met stikstof) en water (o.a. grondwatercondities) én ook de oppervlakte (dus ‘conditioneel sturen’). Per onderscheiden landschapstype moet dan volgens de Raad een beheersstrategie worden vastgesteld, die de verschijningsvorm van dat landschap in stand moet houden. Voor heide- en boslandschap kan die beheersstrategie dan bestaan uit beweiden met een schaapskudde in combinatie met een zekere mate van afplaggen van stukjes heide. In een uiterwaardenlandschap waar wildernisnatuur wordt nagestreefd kunnen daarentegen voor het korthouden van de vegetatie runderen en paarden worden ingezet. Juist een dergelijk spectrum aan verschillende beheersstrategieën zal volgens de Raad nodig zijn om de Nederlandse diversiteit aan landschapsvormen, ecosystemen en soorten te kunnen behouden. De beheerder wordt daarbij dan ook niet langer ‘afgerekend’ op gehaalde natuurdoelen maar op genomen maatregelen.
Aangezien men dus meer wil gaan sturen op natuurlijke processen, inclusief bijbehorende condities, dan op ‘afrekenbare’ natuurdoelen moet het advies om over te gaan tot kompasbeheer toch als een belangrijke koerswijziging worden gezien. Op zich is het natuurlijk fantastisch, met name ook voor de liefhebbers van echte wildernisnatuur, als in Nederland in bepaalde gebieden ook echt aan procesgestuurde natuur (inclusief predatoren) de voorrang zou worden gegeven zeker ook in de grotere natuurgebieden zoals de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug. Daarentegen kent Nederland natuurlijk ook veel halfnatuurlijke natuur zoals veel van onze heidevelden en bijvoorbeeld ook blauwgraslanden met vele kwetsbare soorten. Als we in deze gebieden nu evenwel de natuur zich meer spontaan laten ontwikkelen, uiteraard wel afhankelijk van de gekozen beheersstrategie, zouden deze bijzondere levensgemeenschappen op bepaalde plekken wel eens kunnen verdwijnen met alle gevolgen voor de er voorkomende vele beschermde en ook kwetsbare (rode) lijstsoorten. Nu adviseert de RLI tegelijkertijd ook in te zetten op de zogenaamde ‘leefgebiedenbenadering’, hetgeen op zich natuurlijk positief is maar de vraag blijft toch of men zich in het voorliggende advies wel voldoende rekenschap heeft gegeven van de bijzondere verantwoordelijk die Nederland, ook vanuit Europees perspectief (zie o.a. Habitatrichtlijn, Vogelrichtlijn, Conventie van Bern, etc.), voor de in Nederland voorkomende bijzondere habitats en bijbehorende (doel)soorten heeft. Dus wellicht zou bij het toekomstig natuurbeleid ten aanzien van specifieke habitats (en bijbehorende [beschermwaardige] soorten) nog naar de juiste balans moeten worden gezocht.

Verbindingen creëren met maatschappelijke betekenis natuur (advies 3)
Door de relatie te leggen met de maatschappelijke betekenis van de natuur, zoals voor de gezondheid, de recreatie, het economische vestigingsbeleid, het waterbeheer, etc., kan aan de natuur in de maatschappij ook weer die plek worden gegeven die het toekomt (zie in deze overigens ook de door het Planbureau voor de Leefomgeving uitgebrachte: ‘Natuurverkenning [PBL, 2012]’). Zo moet met name ook de aanleg van natuur op de overgang van de stad naar het buitengebieden van groot belang worden geacht (denk o.a. aan de realisatie Randstadgroenstructuur/Recreatiegebieden in en om de Stad [RodS]), juist ook om de natuur weer dichter bij de mensen te brengen. Daar komt bij dat als mensen de bijzondere waarde van de natuur zien, ook voor de (ecosysteem)diensten die de natuur biedt, dat naast overheidsfinanciering ook actiever naar arrangementen voor private financiering kan worden gezocht (zie overigens ook advies 5).
Binnen dit (deel)advies wordt daarnaast met name ook stilgestaan bij de betekenis, of juist het ontbreken daarvan, van het tot op heden gevoerde ‘agrarisch natuurbeheer’. Ook dit aspect van het advies is in de pers breed uitgemeten. Uit diverse onderzoeken die inmiddels zijn uitgevoerd, is naar voren gekomen dat ‘agrarisch natuurbeheer’ weliswaar lokaal tot verbe-

tering van bepaalde natuurwaarden kan leiden, maar toch de voortgaande achteruitgang van de biodiversiteit zoals deze aan het landelijke gebied is gebonden eigenlijk niet heeft kunnen voorkomen (denk aan o.a. de drastische achteruitgang van weide- en ook akkervogels). In haar advies adviseert de RLI dan ook om agrarisch natuurbeheer bij voorrang in te zetten in grotere aaneengesloten gebieden, evenals de voorwaarden voor agrarisch natuurbeheer zodanig aan te passen, bijvoorbeeld ten aanzien van de grondwatercondities, dat een positief effect op de natuurwaarden mag worden verwacht. Inmiddels is men in diverse gebieden in Nederland al met dergelijke pilots gestart, ook in het kader van het herziene Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB), waarin agrariërs vanaf 2014 5% van hun land als ecologische zone dienen in te richten en zijn de resultaten daarvan verwachtingsvol (vergelijk ook: 'De Salland Deal'). In het bijzonder geldt dat natuurlijk, zoals ook hiervoor al kort aangestipt, voor landbouw-gebieden gelegen aangrenzend of tussen bestaande natuurgebieden, zodat er Nederland ook echt een aaneengesloten Natuurnetwerk kan ontstaan.

Geef ruimte aan maatschappelijke initiatieven (advies 4)
Hierin wordt met name op het belang voor het nieuwe natuurbeleid van het sluiten van nieuwe coalities ingegaan, niet alleen tussen de overheid en maatschappelijke organisaties en bedrijven (vergelijk ook de zogenaamde 'Green deals)' maar ook tussen maatschappelijke organisaties onderling en die met bedrijven (zogenaamde 'maatschappelijke initiatieven'). Natuurlijk wordt ook door de natuurorganisaties al veel samengewerkt, maar op punten kan die onderlinge samenwerking natuurlijk altijd nog (veel) beter evenals die met andere maatschappelijk partners en ook bedrijven. Juist door samenwerking kunnen doelen in zicht komen die anders onbereikbaar blijven.
Binnen dit (deel)advies wordt verder bijzondere aandacht aan het belang van natuureducatie aan jongeren besteed juist ook om de band van mensen met de natuur ook echt duurzaam te kunnen versterken. Feitelijk wordt deze koers al door veel natuurorganisaties enthousiast ingezet zoals het IVN met o.a. 'Scharrelkids', Natuurmonumenten met 'Oerrr…', etc. Dat natuureducatie en natuurkampen voor de jeugd zeer effectief zijn blijkt inmiddels ook uit het onderzoek dat dienaangaande door de Wetenschapswinkel van de Universiteit Wageningen is uitgevoerd (zie ook het rapport: 'Woesteland – Effecten en motieven bij vijftig jaar natuurbeschermingskampen voor jongeren [Wetenschapswinkel, 2012]').

Zorg voor continuïteit in de financiering van de natuur (advies 5)
Duidelijk is, ook gezien de collectieve verantwoordelijkheid, dat het natuurbeleid niet zonder financiering door het Rijk kan. Tegelijkertijd kan natuurlijk wel naar alternatieve financieringsbronnen worden gekeken door onder andere tot nieuwe financiële arrangementen te komen. De natuur levert immers vele zogenaamde ecosysteemdiensten (denk aan o.a. winning drinkwater op de Utrechtse Heuvelrug), terwijl het gebruik daarvan thans slechts zelden door de maatschappij in rekening wordt gebracht (zie in deze overigens ook het rapport: 'Het geld groeit op onze Heuvelrug [Bade, 2005]').

Conclusie
Na de 'Natuurverkenning (PBL, 2012)' is de Raad voor de Leefomgeving en Infrastruktuur (RLI) met een aansprekend en goed onderbouwd rapport gekomen om niet alleen 'Ruimte aan de Natuur' geven, maar de natuur ook echt te verankeren in de samenleving. Ook al zijn bij bepaalde (deel)adviezen weliswaar kanttekeningen te plaatsen, zoals dat eigenlijk altijd wel mogelijk is, er ligt een gedegen advies dat een belangrijke inspiratiebron voor velen kan zijn, niet alleen voor de Staatssecretaris t.b.v. het beleid van het Rijk op het gebied voor de natuur, maar eigenlijk voor iedereen die de natuur een warm hart toedraagt. Nu maar hopen dat de adviezen ook echt in het beleid en met name de uitvoering daarvan worden verankerd, zodat in Nederland ook echt een robuust en (spring)-levend Natuurnetwerk voor zowel planten, dieren als natuurlijk ook mensen tot stand zal komen. Willen we ook echt een duurzame samenleving creëren dan zullen wij dat het uiteindelijk in een gezamenlijk partnerschap met de natuur moeten doen.
Patrick Greeven

Tuinen van Overvloed

In 2013 staat de lezingencyclus die de locale natuur- en milieuorganisaties van Zeist samen met het NMC en de bibliotheek jaarlijks organiseren in het teken van de landelijke campagne 'Groen Dichterbij'. Met deze campagne wordt geprobeerd de natuur weer dichter bij de mensen te brengen. Voor de eerste lezing was Fransje de Waard uitgenodigd die in Nederland als een van de belangrijkste pioniers op het gebied van permacultuur geldt en ook schrijfster van het boek 'Tuinen van Overvloed' is. Aangezien er inmiddels ook in Zeist talrijke initiatieven op het gebied van stadslandbouw zijn, zoals o.a. 'Moeders moestuin' bij de Amandelhof, 'Gisa's kruidenpluktuin in Zeist-West' en ook tuinbakken in de wijken Vollenhove en het Kerckebosch, leek het een goed idee aan permacultuur in de Milieukrant bijzondere aandacht te schenken met de lezing van Fransje als inspiratiebron.
Permacultuur (dus 'permanente agricultuur') is in Australië in de jaren '80 van de vorige eeuw ontstaan als tegenhanger van de moderne landbouw. Met name in de moderne landbouw met haar intensieve grondbewerking met zware landbouwmachines, het gebruik van kunstmest én gewasbeschermingsmiddelen werkt men veelal eerder tegen de natuur in dan dat men ermee samenwerkt. Zo slaat bij een intensieve grondbewerking (al snel) de hele bodem dicht en kent deze

(dan) bijna geen natuurlijk bodemleven meer. Ook leidt het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen tot tal van negatieve effecten, zoals bijvoorbeeld het gebruik van neonicotinoiden op bijen. Daar komt dan nog bij dat de moderne landbouw vrijwel geheel afhankelijk is van eindige energiebronnen, zoals olie, maar ook van externe grondstoffen (o.a. fosfaat). Wat geldt voor de moderne landbouw geldt eigenlijk ook voor het voedsel dat we dagelijks eten en waarvan we nauwelijks nog weten wat daar eigenlijk in zit. Terwijl juist ook het zelf klaar maken van (al dan niet zelfgeteelde) natuurlijke groenten het leven in vele opzichten kan verrijken.
Feitelijk is permacultuur ontstaan door het goed observeren van natuurlijke processen in het tropische regenwoud (in Tasmanië). Dit bos, dat als een climaxvegetatie kan worden gezien, kent niet alleen een grote diversiteit aan soorten, maar houdt zich (door het sluiten van haar kringlopen) vanzelf in stand. Zo vormen de vele vallende bladeren (en takken, etc.) via de omzetting in de bodem door vele bodemorganismen weer het voedsel voor bestaande en nieuw ontkiemende planten, die op hun beurt weer een bestaansbron zijn voor vele dieren. Bij permacultuur werkt men dus zo veel mogelijk in harmonie met de natuur en haar natuurlijke processen, met als een van de vele voordelen dat men uiteindelijk de natuur zelf het 'werk' laat doen ('no work gardening'). In de meest optimale vorm onderscheidt men daarbij een achttal lagen (of 'niches') in de tuin, namelijk het hoge fruit en denbomen (1), de lagere bomen (2), de fruitstruiken (4), de vaste groenten (5) en kruiden (6), de eetbare wortels (7), de bodembedekkers, de klimplanten (3) én de schimmels en paddenstoelen (vergelijk ook bijgaande figuur).

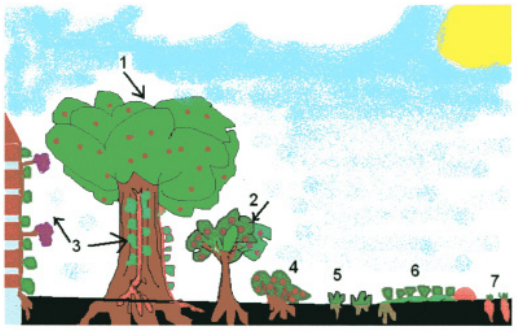

Zeven lagen bij ontwerpen permacultuur-tuin. Uit: Handleiding Permacultuur - Ontwerpen met de natuur (Beerda, 2005).

Zo ontstaat een 'eetbaar- of voedselbos', waarvan er inmiddels vele voorbeelden zijn (o.a. Moeskroen in België). Het belangrijkste daarbij is niet alleen het experimenteren, maar vooral ook het observeren, zodat je uiteindelijk als vanzelf aanvoelt waar welke planten het beste groeien (en natuurlijk ook bloeien en vruchten geven). Zo zul je ook ontdekken dat bepaalde planten graag meer in het licht staan, terwijl anderen juist meer schaduw kunnen verdragen, ook al is het wel zo dat veel moestuinplanten tegenwoordig zo zijn veredeld dat ze alleen nog in het volle licht kunnen groeien. Wellicht dat juist vergeten groenten of oude rassen hier een oplossing bieden.
Voor welke vorm ook wordt gekozen, of dat nu een tuinbak is, een buurttuin of eetbaar landschap, de aandacht voor de bodem is een van de sleutelfactoren voor een 'tuin van overvloed'. In de bodem komen vele organismen voor (o.a. schimmels, aaltjes, springstaarten, pissebedden, wormen, etc.) die allen een bepaalde functie vervullen in de afbraak van organisch materiaal. Al deze organismen zijn ieder aan bepaalde lagen van de bodem gebonden. Als de bodem, zoals bij ploegen of spitten, dan ook telkenmale wordt gekeerd, zal deze zich daarna weer moeten herstellen. Bij permacultuur wordt de bodem dan ook niet of alleen zeer oppervlakkig bewerkt. Ook dekt men de bodem zoveel mogelijk af, door de planten zelf of door het aanbrengen van een 'mulchlaag' van stro of houtsnippers (vergelijk ook de strooisellaag in het bos). Belangrijk is dus ook 'permanente bedden' aan te houden, zodat de bodem door betreding niet verdicht kan raken. Je kunt daarbij kiezen voor meer traditionele bedden of zogenaamde bedden met sleutelgatpaden, maar hierop zijn natuurlijk vele variaties mogelijk, die kleur aan je tuin kunnen geven. Om de bodem ook bij de start van je eetbare tuin niet te verstoren wordt deze, zeker wanneer er gras groeit, ook wel eerst afgedekt met karton (of tapijt), waarop dan een laag compost wordt aangebracht. Het eerste jaar kun je dan meteen beginnen met bijvoorbeeld de teelt van aardappelen of pompoenen. Wat de teelt betreft is het van belang niet alleen rekening te houden met de verschillende lagen/niches en met het permanent bedekt houden van de bodem, maar ook te kiezen voor verschillende soorten gewassen. Zo zijn met name leguminosen (dus vlinderbloemigen) van belang voor de binding van stikstof met hun mychorrhiza (wortelknolletjes). Juist ook om de bodem te voeden is het composteren van al het organische materiaal dat zowel in je tuin of in de keuken overblijft van groot belang, ook om de (natuurlijke) kringloop weer te sluiten. Dat kan op compostbedden, maar ook als je daar geen ruimte voor hebt in speciale compostbakken met een wormenmengsel of 'bokashi starter'[2]. Natuurlijk mag in je tuin ook een bijenhotel niet ontbreken, aangezien bijen (en andere bestuivende insecten) onmisbaar zijn, nog afgezien van de levensvreugde die al dat leven geeft.
Inmiddels nemen overal in de wereld steeds meer mensen onder de noemer: 'Grow your own' hun eigen verantwoordelijkheid voor de teelt van hun voedsel. Zo ontstaat (wederom) een eigen 'voedselsoevereiniteit'. Je ziet dan ook tal van zeer diverse initiatieven, zoals de opkomst van eetbare tuinen, tuinbakken (van 1.20 bij 1.20 m), of ook stadslandbouw, waarbij bewoners gezamenlijk parkjes, overtollige parkeerplaatsen of braakliggende gronden omvormen tot eetbare landschappen. Juist door het gezamenlijk aan te pakken, waarbij kinderen vaak al bij voorbaat enthousiast zijn, kun je zo ook de sociale cohesie in een dorp of wijk versterken. Soms gebeurt dat legaal, maar soms ook spontaan, zoals bij 'guerilla gardening', ook al wordt dat (nog) niet altijd met gejuich ontvangen. Naast het zelf telen van groenten, zijn ook de boeren- en zaden(ruil)markten sterk in opkomst, evenals de verkoop van o.a. soep (met de soepbus), zodat een ieder van de overvloed die zo in de eigen leefomgeving ontstaat kan meegenieten.
Patrick Greeven

Duurzaamheid in praktijk

Pedagogenbuurt in het zonnetje

Op 8 mei j.l. opende Joke Leenders, wethouder duurzaamheid en economische ontwikkeling, de zonnepanelen op de daken van twintig huizen in de Pedagogenbuurt. Samen met de genodigden toostte zij op een zonnige toekomst voor de wijk. In haar toespraak wees de wethouder op de belangrijke rol die burgers hebben bij het verduurzamen van Zeist en noemde nog een aantal ander initiatieven van Zeistenaren.
Door de actie "Pedagogenbuurt in de zon" zijn er ruim twintig zonneinstallaties bij gekomen. Dit staat gelijk aan een elektriciteitsproductie van 35000 kWh en in totaal € 8.000,- besparing per jaar. Daarbij een CO^2 reductie van 20 ton per jaar.
Om te zien hoe de Pedagogenbuurt met zonnepanelen er van bovenaf uitziet zijn we na de toost naar de bovenste verdieping van de winkelcentrumflat gegaan. Het uitzicht was indrukwekkend en hoewel er veel zonnepanelen te zien waren bleek dat er nog veel ruimte is op de daken om panelen te plaatsen.
Ongeveer 1,5 jaar voor deze opening ontmoette ik mijn overbuurman bij een avond van de bewoners vereniging. We bleken beide iets te willen met duurzaamheid in de wijk. Na een ochtendje brainstormen met een kopje koffie hadden we vrij snel duidelijk wat we wilden: zoveel mogelijk buurtgenoten enthousiast maken voor zonnepanelen. Als eerste hebben we contact opgenomen met de gemeente om te informeren welke ondersteuning we van de gemeente konden verwachten. Er bleken helaas geen mooie subsidieregelingen of kant-en-klare acties beschikbaar te zijn. Wel was er bij de milieudienst iemand die graag meedacht en organisatorisch onze actie kon ondersteunen. Na een gesprek met deze medewerkster hadden wij nog beter zicht op wat wij precies wilden.
Als eerste organiseerden wij een informatie-avond voor geïnteresseerden uit de wijk. Huis-aan-huis hadden we een uitnodiging verspreid en een spreker uitgenodigd die kon vertellen hoe zonnepanelen werken en ook een aantrekkelijk aanbod voor de wijk uit de doeken zou doen. Op deze avond kwamen meer dan 40 buurtgenoten af. Helaas liet de spreker het afweten waardoor we een geïmproviseerd programma hadden. Een buurtgenoot had al zonnepanelen en kon hier gelukkig enthousiast over vertellen. Na deze avond bleek een groot aantal mensen serieuze belangstelling te hebben voor zonnepanelen. Naar aanleiding hiervan hebben we een aantal opties verder onderzocht en contact opgenomen met verschillende leveranciers van installaties. Via een nieuwsbrief die wij weer huis-aan-huis verspreidden hebben wij de buurt op de hoogte gehouden van onze bevindingen. Eén leverancier bleek een bijzonder gunstig aanbod te hebben. Deze hebben wij uitgenodigd om, een half jaar na de eerste avond over zonnepanelen, een presentatie te houden voor onze wijk. Ook voor deze avond was veel belangstelling.
Daarna werd het spannend, hoeveel mensen zouden daadwerkelijk mee gaan doen en een offerte aanvragen bij het bedrijf? Het duurde lang maar tegen de tijd dat de deadline naderde waren er ruim 20 bewoners die een opdracht hadden getekend voor de installatie van zonnepanelen. Door de lange winter gebeurde er daarna lang niets. Half maart kwam een planning dat begin april de installaties geïnstalleerd zou gaan worden. Eind maart verscheen een grote vrachtwagen in de wijk met een hoge kraan die op verschillende daken een pakketje zonnepanelen neer legde. In de daarop volgende dagen werden deze pakketjes op de daken geïnstalleerd en aangesloten op de elektriciteitsinstallatie.
En zo ben ik ook sinds 1 april producent van schone energie en heb ik al bijna 800 kWh "geproduceerd". Dit is veel meer dan wij gebruiken waardoor mijn elektriciteitsmeter inmiddels veel lager staat dan 1 april. Elke dag werp ik wel even een blik op de meter om te zien hoeveel wij produceren. Op zonnige dagen kan dit oplopen tot bijna 12 kWh per dag.
Inmiddels begint er weer wat de kriebelen en heb ik pas geleden met mijn overbuurman afgesproken om na de zomervakantie een nieuwe actie mbt duurzaamheid in de wijk op te gaan zetten. Misschien iets met delen van de auto met anderen, iets met de boomspiegels of afkoppelen van regenwater.
Op deze manier zijn verschillende mensen actief bij het verduurzamen van hun wijk. De burgers zijn aan zet om concrete resultaten op het gebied van duurzaamheid te realiseren. Ik doe daar graag aan mee en heb gemerkt dat het leuk is om samen met de buurt iets heel concreets te realiseren.
Maarten van Deursen